

Amikor mindenki szava fontos: a csoportmunka

Mendly Lajos

A csoportmunka

A kooperatív tanulási módszerek közül a páros munka után talán a csoportmunka a leggyakrabban alkalmazott tanulás-szervezési forma. Természetesen nem csodaszer, nem alkalmazható mindig, és nem arra való, hogy a tanári felkészületlenséget palástolja. Az alábbiakban a csoportmunka funkciója, szervezése kapcsán szedtem össze néhány gondolatot.

Az anyaggal való „haladás” kényszere legtöbbször a frontális munkaformára ösztönzi a tanárt, annak minden előnyével és hátrányával. Érdekes azonban időnként kipróbálni más formákat is. A csoportmunka nagyon jól alkalmazható olyan esetekben, amikor időt akarunk megtakarítani: történelemórán elsősorban összefoglalás, ismétlés, forráselemzés esetén hatékonyabb a frontális módszernél. Sokkal kevésbé alkalmas nehéz, bonyolult összefüggéseket tartalmazó új anyag tárgyalására, amikor fontos, hogy a gondolatmenetet, az összefüggéseket minden tanuló lehetőség szerint azonos módon kövesse és rögzítse.

A csoportmunka során a tanulók sokkal több lehetőséget kapnak a megszólalásra, (csoport)álláspont kifejtésére, mint a frontális forma esetében. Szociális szempontból is fontos eszköz, hiszen lehetőséget ad olyan kompetenciák gyakorlására, mint az együttműködés, a belső munkamegosztás, a saját munkáért viselt felelősség vállalása. Együttműködést igényel nem csupán a csoporton belül, hanem a csoportok között is, hiszen az óra végére az osztály – és az egyes tanuló – tudása az egyes csoportok részeredményeiből áll majd össze. Ennek során minden tanuló aktív és passzív szerepet egyaránt vállal: mindenkire sor kerül, és nem lehet kibújni a megszólalás alól, hiszen a teljes eredmény csak akkor születik meg, ha mindenki átadja a saját csoportja résztudását a többieknek. A gyengébb tanulót is bátorítja, hiszen a csoport által megerősített, közösen létrehozott csoporttudást adja tovább társainak.

Az a szervezési forma, amelyről beszélni fogok, egy teljes, 45 perces órát igénybe vesz, és – mint említettem – olyan esetekben alkalmazható, amikor jól építhetünk a diákok eddig tudására (pl. forráselemzés, összefoglalás).

A csoport szervezése, a szabályok tisztázása

Milyen az ideális csoportnagyság? Bár a kérdés merőben elméletinek tűnik (mert a valóságban az adott osztály létszáma szabja meg a csoportok számát is), mégsem teljesen érdektelen. A csoport legkisebb létszáma négy, legnagyobb hat fő legyen. Három ember nehézkesen tudja elosztani a munkát, hatnál nagyobb csoport esetén pedig nagyon sok időbe telne mindenkit meghallgatni, ezért az ennél népesebb csoportok automatikusan egyfajta belső munkamegosztást hajtanak végre: két-három ember úgy tud boldog passzivitásba merülni, hogy a többiek szinte észre sem veszik.

Mindebből az következik, hogy lehetőség szerint négy-öt fős csoportokat alakítsunk ki. Fontos szerepet játszik a csoportok kialakításában az is, hány tanuló van jelen éppen aznap az órán. Az elméleti pedagógia bármit mondhat, egy influenzajárvány felülírja. A tanárnak azzal az osztálylétszámmal kell dolgoznia, amit a terembe lépésekor tapasztal. Fontos, hogy azonos nagyságú csoportok jöjjenek létre – ha a létszám miatt az egyik csoport egy fővel kevesebb, más lehetőség híján a tanár is beállhat. Jobb persze, ha az óra során lehetősége lesz körbejárni, minden csoport munkájába belehallgatni, megfigyelni, hogyan dolgoznak a diákok.

A csoport szervezését megelőzően nagyon fontos, hogy mindenki számára érthetően ismertessük az óra menetét, a szervezést, az időrendet, azaz tisztázzuk a szabályokat. Adott esetben (kisebb korosztályokban) ezeket a táblára is felírhatjuk. Mindenkinek tudnia kell, hogy pl. melyik szöveggel fogunk foglalkozni, hogy azt hány részre osztjuk (ahány csoportot szervezünk, de ötnél nem többre), hogy mi lesz az egyes tanulók feladata (először magában olvassa el az ő csoportja számára kijelölt részt, majd az azonos szöveget feldolgozó tanulók együttesen készítenek vázlatot és magyarázatot, végül a csoport tagjai a többieknek adják át a csoportban megszületett tudást). Fontos, hogy mindenki pontosan értse (még mielőtt a munka elkezdődik), mi a dolga, milyen kérdésekre kell választ keresnie, milyen segédeszközöket használhat, mit kell elkészítenie a munka második fázisának végére, mit kell majd továbbadnia azoknak, akik másik szövegrésszel foglalkoztak. Kisebb osztályokban, illetve a munkaforma első alkalmazásakor éppen ezért a tanárnak nagyon részletes instrukciókat kell adnia (pl. hány vázlatpontban kell összefoglalni az adott szöveget). Fontos, hogy minden diák tisztában legyen azzal, hogy az ő részvétele nélkül a többiek munkája, felkészülése, tanulása szenved hátrányt. Fontos, hogy mindenki tudja: nem (csak) az ő saját munkájának eredményét, hanem a csoportja által megteremtett tudást adja tovább, és az összes csoport közös munkája lesz a végső tanulnivaló.

A csoport kialakítását a tanulókra is rábírhathatjuk – ebben az esetben általában állandó összetételű, elsősorban szimpátiák, barátságok mentén szerveződő csoportok keletkeznek, és folyamatos a készítés a csoportnagyság megváltoztatására („Hadd legyünk mi heten!”). Az ilyen csoportoknak is van előnyük, de véleményem szerint az együttműködési készség, az empátia, a szociális kompetenciák kialakításához jobban megfelel a változó összetételű, nem homogén csoport – bár a tanulók eleinte nem örülnek ennek. A csoportok kialakítása lehetőleg véletlenszerű legyen, és ne keletkezzenek állandó csoportok. Ennek gyakorlata egyszerű: a tanulók egymás után számolnak pl. egytől ötig. Az egyesek, a kettesek, a hármasok stb. alkotnak egy-egy csoportot. Figyelni kell arra, hogy a legközelebbi csoportmunka alkalmával másik irányból kezdjük a számolást: így biztosan másfajta összetételű csoport keletkezik. Ezzel a diákok számára is a véletlen szabja meg, kikkel kerülnek egy csoportba, kikkel kell együttműködniük, s ez könnyebben elfogadható. Az így kialakult csoportokon lehetőség szerint ne engedjünk változtatni: meg kell tanulni az együttműködést olyan társainkkal is, akikkel eddig nem nagyon váltottunk szót...

A tanár a csoportmunka előtt, alatt, után

A kooperatív tanulásszervezési módszerek a tanárszerep megváltozásával, újraértelmezésével is járnak. Nem egyszerű elhagyni a megszokott sémákat, a sokszor a diákok által is elvárt szerepen változtatni, de megéri.

A munka nem kevesebb, sőt... Mindenekelőtt el kell dönteni, hány részre osztjuk a feldolgozandó anyagot. Forrásfeldolgozás esetében egyszerűbbnek tűnik a dolog, de ebben az esetben is nagyon pontosan kell tudni, mit akarunk. Lehetőség szerint ne a tankönyvben megtalálható szerkezetet adjuk az egyes csoportoknak feladatként (tehát pl. ne a törvény első három, második három stb. pontját), hanem metsszük át annak határait (pl. az áprilisi törvények mely pontjai adnak választ a reformkorban megfogalmazott politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális kérdésekre, igényekre – ebben az esetben négy csoportunk lesz). Összefoglaló órára készüléskor azt kell végiggondolnunk, hogy a tankönyv adott fejezetének mely egységei foglalkoznak a korszak egy-egy fontos problémájával, hány ilyen csomópont köré szervezhetjük az órát (lehetőleg négy, de ötnél ne legyen több).

A feladatok nagyon pontos megfogalmazása az első lépés a csoportmunka tervezése során. Természetesen célszerű tudni, milyen válaszokat várunk a kérdésekre, ezek hol található meg a gyerekek rendelkezésére álló forrásokban (általában a tankönyvben, adott esetben sokszorosított munkalapon – ennek elkészítése külön cikket érdemelne), illetve mely elemekből lehet rá következtetni. Ha szükséges (első alkalmakkor, illetve kisebb évfolyamokban), ki kell jelölni az oldalszámokat, ahol a válaszok (vagy azok lényeges elemei) megtalálhatók.

Az egyes csoportok számára pontosan, egyértelműen megfogalmazott kérdéseket sokszorosítjuk (ha kell, ezek tartalmazzák a segítő információkat is, pl. oldalszámok). A feladatlapon valamennyi csoport kérdései és feladatai megtalálhatók, jól elkülöníthetően tagolva. Ezt azért célszerű így szervezni, hogy a hiányzó tanulók is képet kapjanak a munka egészéről, illetve hogy mindenkinek legyen lehetősége átlátni az egész vizsgálandó folyamatot.

A munka megkezdése előtt a tanár ismerteti a diákokkal a munkamenetet, az egyes tanulóktól és az egyes csoportoktól elvárt tevékenységet, valamint – nagyon fontos! – az időbeosztást; röviden válaszol a felmerült kérdésekre. Reményeink szerint a legtöbb tanuló intenzíven fog dolgozni a következő 45 percben.

Ezután kerül sor a csoportképzésre (egyes, kettes, hármas, négyes, ötös, egyes, kettes, hármas, négyes, ötös, egyes, kettes...), majd – egyelőre mindenki a helyén marad! – a feladatlapok kiosztására.

A munka alatt a tanár körbejárja az egyes csoportokat: megfigyeli, ki milyen intenzitással dolgozik. Lényegtelennek látszhat, de fontosnak tartom megjegyezni, hogy ilyenkor a tanár nem felülről, a diákok fölé hajolva ellenőriz, hanem leguggol a diákok asztala mellé. Ha egy-egy diák vagy csoport nem (jól) halad, közbeszól, tovább instruál, javít. Ilyenkor van lehetősége arra, hogy irányítsa a tartalmi kérdéseket is. Fontos feladata, hogy figyelmeztet az időre: be kell tartani a tervezett ütemezést, különben nem ér véget az óra, csak abbahagyjuk majd, mert kicsöngettek. Ezt el kellene kerülni. Ugyancsak a tanár dolga, hogy irányítsa a csoport-cseréket. A harmadik fázis után egy-egy diákkal felolvastatja a

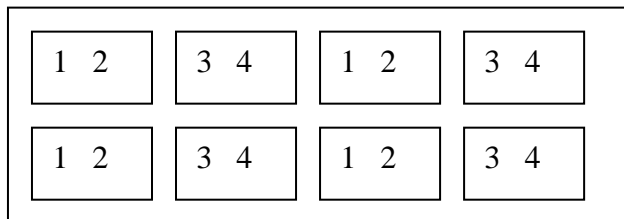
megszületett válaszokat – olyan tanuló olvassa fel, aki nem az adott csoportba tartozott, tehát aki ezt a tudását frissen szerezte egyik osztálytársa segítségével.

Miután mindegyik csoportból egy-egy diák beszélt egy-egy témáról, frontális munkában (nagyon röviden) megbeszélik, kimaradt-e valami fontos elem – ha igen, mindenki rögzíti a füzetben. Ideális esetben ezek után legalább egy percben az óra végén a diákok reflektáljanak az órára (milyen volt, hogy tetszett; mi volt nehéz, szokatlan; hogy érzik, mennyit tanultak).

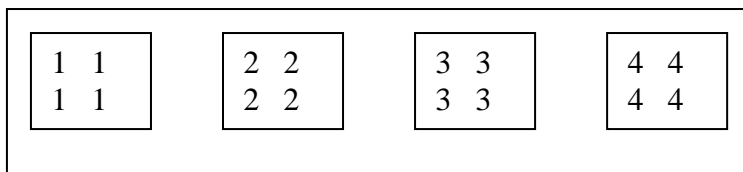
Időbeosztás, a csoportmunka fázisai

Összefoglaló órához (de máskor is, ha egy hosszabb tankönyvi fejezetet akarunk feldolgozni, ami nem igényel tanári magyarázatot), a következő idő- és feladatbeosztás képzelhető el:

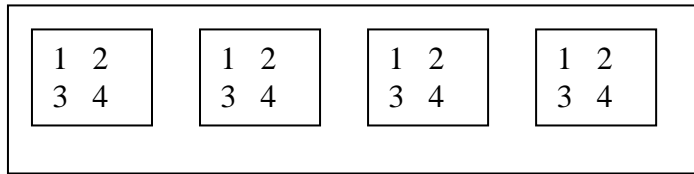
- a) Csoportképzés (kb. 1 perc) Ezután mindenki megkapja a kérdéssort (nem csak a saját kérdéseit). A diákoknak kiosztott feladtlapon kisebb osztálynál meg kell jelölni, hogy hol keresse a választ, illetve hány pontban foglalja össze a lényegét. Fontos, hogy a kérdések pontosak és egyértelműek legyenek. Különösen első alkalmakkor célszerű megjelölni, milyen terjedelmű, milyen részletességű legyen a válasz.
- b) I. fázis (kb. 5 perc): a csoportok kialakítása után mindenki a helyén marad! Először tehát ki-ki saját maga tesz kísérletet a probléma megoldására: megkeresi a szerinte helyes válaszokat, elemeket.

- c) II. fázis (10–13 perc): az egyes, kettes, hármas, négyes számú csoportba tartozó tanulók összeülnek, közösen dolgozzák ki a válaszokat, leírják a füzetükbe a vázlatot.

d) III. fázis (18–20 perc): az egyes csoportok úgy ülnek össze, hogy mindenhol legyen egyes, kettes, hármas, négyes számú tanuló. Nagyobb csoportnál az időt úgy kell kalkulálni, hogy mindenkinek min. 5 perc jusson, és maradjon az óra végén min. 2-3 perc.

Ilyen módon mindenki átadja a többieknek a közös tudást és lediktálja a vázlatot, elmagyarázza a problémát, válaszol a kérdésekre.

e) IV. fázis (kb. 3 perc): közös megbeszélés: van-e olyan fontos elem, ami kimaradt: ha van, mindenki feljegyzi magának.

f) V. fázis (kb. 1 perc): reflexió az óra, a csoportmunka kapcsán: kinek hogyan tetszett, mi volt jó, mi volt szokatlan, mit tanult ezen az órán?

Ahogy a tevékenységorientált, illetve kooperatív tanulásszervezési módszerek általában, a csoportmunka alkalmazása is másfajta felkészülést, másfajta óravezetést, másfajta tanári szerepet igényel. Nem alkalmas bármilyen tananyag interpretálására, mégis megvan a helye minden tanár és minden iskola pedagógiai eszköztárában. Mindenképpen javaslom kipróbálni, hiszen a gyerekeknek a kezdeti nehézségek után komoly élményt, sikert jelent, s olyan készségeket, képességeket aktivizál, illetve fejleszt, amelyeket a hagyományos óravezetés sokkal nehezebben képes elérni.

Az önkényuralom és a dualizmus kora Magyarországon – összefoglalás

A következő feladatokat

- a tankönyv 247–315. oldala közötti Összegzések alapján,
- a Történelmi atlasz 56/c, illetve 66–67. oldali ábrái,
- valamint a füzetekben lévő vázlatok, az órákon elhangzottak alapján tudod megoldani.

Az egyes csoportok a saját témájukat végiggondolják és megbeszélik. Ha szükséges, kisebb egységekre oszthatjátok a témát, amit páros munkával oldhattok meg. Ezek után **rövid**, legfeljebb fél oldalas **vázlatban** foglaljátok össze az adott kérdést. A vázlat minden esetben tartalmazza a témához kapcsolódó

- kiindulópontokra (**1849** körül), a kiegyezés megkötése idejére és a korszak végére (**1914** körüli időre) jellemző helyzetet,
- a korszakban végbement **folyamatok** legfontosabb **állomásait**:
 - **időpontokat** és **eseményeket**,
 - a kérdéssel kapcsolatba hozható **személyiségeket**,
 - amennyiben fontos, a megfelelő **helyszíneket**,
- utalást a **tankönyvi oldalszámra** az otthoni tanulás megkönnyítéséhez.

Az óra végére mindenkinek rögzítenie kell valamennyi csoport vázlatát a füzetében – amikor a saját csoportod vázlatát állítjátok össze, vegyétek ezt is figyelembe!

Az összefoglalás négy fő pontja:

1. A dualista rendszer kialakítása és jellegzetességei – politikatörténet
2. A dualizmus korának társadalma
3. A gazdaság átalakulása és fejlődése a dualizmus korában
4. A nemzetiségi kérdés és a dualizmus válsága

A feladatok megoldása a már ismert módon történik:

- Először ki-ki egyedül gondolja végig, jegyezze fel magának a füzetébe a kérdésével kapcsolatos tudnivalókat.
- Az azonos témával foglalkozók együttesen alkotják meg a csoport közös vázlatát.
- Az óra második felében mindenki elmondja a többi csoport tagjainak az ő témájával kapcsolatos legfontosabb megállapításokat, átadja a vázlat legfontosabb pontjait.
- Mindezek alapján otthon más sokkal könnyebben és eredményesebben készülhetsz a témazáró dolgozatra!

Figyelj az időbeosztásra, hogy minden kérdést meg tudjatok tárgyalni!

Jó munkát kívánok!

Óravázlat

Óravázlat szerzője: Mendly Lajos

Téma (óra, foglalkozás címe)	A dualizmus kora Magyarországon (összefoglaló óra)
Iskolatípus	Középiskola
Évfolyam (vagy korosztály)	11.
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	A nemzetállamok és a polgárság kora (in: Kardos-Lőrinc-Stefány: Történelem 3. NTK, 2004)
Csoport nagysága	Osztály
Időtartam (perc)	45
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	A tanegység lezárása, a fontos fogalmak, nevek, összefüggések felidézése és rendszerezése, felkészülés a témazáró dolgozatra.
Foglalkozás típusa	Tanórai
Munkaformák	Frontális Csoportmunka Páros munka Egyéni munka (pl. kutatás)
Eszközök	Tankönyv, Történelmi atlasz
Előkészületek	A kooperatív tanulási formák ismerete.

Tevékenység			
Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
2	Az óra menetének ismertetése, az összefoglalás témáinak közös megbeszélése, a tanulói instrukciók kiosztása, az időrend táblára írása, az esetleges technikai kérdések tisztázása	Frontális munka	Füzet, tanulói instrukciókat tartalmazó lap
5	Első fázis: a csoportok kialakítása után mindenki a helyén marad! Először ki-ki saját maga tesz kísérletet a probléma megoldására: megkeresi a szerinte helyes válaszokat, elemeket	Egyéni munka: a tanulók saját maguk keresik a témához tartozó elemeket	Tankönyv, Történelmi atlasz, füzet
10	Második fázis: az egyes, kettes, hármas, négyes számú csoportba tartozó tanulók összeülnek, közösen dolgozzák ki a válaszokat, leírják a füzetükbe a vázlatot	Csoportmunka, ill. ha szükséges, a csoport saját döntése szerint páros munka	Tankönyv, Történelmi atlasz, füzet
24	Harmadik fázis: az egyes csoportok úgy ülnek össze, hogy mindenhol legyen egyes, kettes, hármas, négyes számú tanuló	Csoportmunka. Az egyes témákat egy-egy tanuló ismerteti a többiekkel, átadja a vázlatot. Az óra végére minden tanuló füzetében mind a négy témáról található vázlat	Tankönyv, Történelmi atlasz, füzet
2	Negyedik fázis: közös megbeszélés; van-e olyan fontos elem, ami kimaradt. Ha van, mindenki feljegyzi magának	Frontális munka	Füzet
2	Ötödik fázis: reflektálás az órai tartalmakra, történésekre	Frontális munka	

Értékelés módja	<p>A tanár a munka minden kooperatív fázisában a tanulók között tartózkodik, minden csoport minden tagjának munkáját megfigyeli, szükség esetén már ekkor tehet értékelő megjegyzéseket. Az összefoglaló óra esetén a munka "eredménye" két elemből áll össze: jók-e, használhatók-e az egyes csoportok közösen készített vázlatrészei? A másik fontos elem, hogy az óra végére minden tanuló füzetében megvan-e a közös vázlat, az otthoni felkészülést segítő? E két elem alapján a tanár az órai munkáért megalapozott jegyet adhat az egyes tanulóknak. Ha osztályozni fogjuk a diákok tevékenységét, ezt a munka megkezdésekor közölni kell velük.</p> <p>Az összefoglalás (és a korábbi órai és otthoni munka) "eredményessége" pedig a dolgozat javításakor derül ki.</p>
Megjegyzések, javaslatok	<p>Ezt az időbeosztást olyan tanulócsoportok számára ajánlom, akik már rutint szereztek a csoportmunkában. Ha első alkalommal szembesül vele diák és tanár, természetesen több idő szükséges, hiszen a diákok eleinte gyakran megakadnak. Ebben az esetben dupla órát javasolnék az összefoglalásra, ahol az első órán a második fázis végéig célszerű eljutni, a következő órán pedig be lehet fejezni a munkát. Néhány alkalom után, amikor mindenki belejött már, mindez belefér 45 percbe</p>